

ס י מ נ כ

הצורך בשישים ריבוא כתנאי להגדרת רשות הרבים

א. הקדמה

בעניין הצורך בשישים ריבוא כתנאי למציאות של רשות הרבים, שהצריכו רש"י ורבים מראשוני אשכנז, כבר הקשו על כך דבשום מקום לא הוזכר תנאי זה. ויש להוסיף שמצינו גזרות רבות משום הוצאה, כגון כל תיקוני עירובין, ודין כרמלית שבפשטות בא ביסודו לגדור ולהרחיק מהוצאה דאורייתא מרשות היחיד לרשות הרבים. ויש כמה ראשונים שהבינו מהגמרא שכל איסורי מוקצה הם משום הוצאה, וכן ביטלו מצות שופר ולולב ומגילה שמא יעביר ד' אמות ברשות הרבים. ולכאורה בכל הנך יהיה תמוה מאד לומר שגזרו וביטלו מצוות בגלל חשש כל כך רחוק ולא מציאותי.

דברי רש"י לכאורה מהווים מקור לכך שרשות הרבים צריכה שישים ריבוא

והנה, איתא בגמרא (עירובין ו' ע"א-ע"ב): "תנו רבנן: כיצד מערבין (דרך¹) רשות הרבים? עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה² מכאן וכו'. ורשות הרבים מי מערבא? והתניא: יתר על כן אמר ר' יהודה: מי שהיו לו שני בתים משני צידי רשות הרבים עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע. אמרו לו: אין מערבין רשות הרבים בכך. וכי תימא, בכך הוא דלא מערבא הא בדלתות מערבא, והאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים וכו'. אמר רב יהודה, הכי קאמר: כיצד מערבין מבואות המפולשין לרשות הרבים? עושה צורת הפתח מכאן"

1. המלה "דרך" אינה מופיעה בכתבי היד, ובדק"ס שם העיר שאכן היא נראית מיותרת.

2. וגרסת הר"ף והרא"ש "לחי או קורה".

וכו', ע"כ. ורש"י (שם ע"א ד"ה ר"ה) כתב וז"ל: "משמע רחב שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה שישים ריבוא ואין בה חומה (או) שהיה רשות הרבים שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר", עכ"ל. ומקובל לראות בדברי רש"י מקור מרכזי וראשוני לכך שרשות הרבים צריכה להיות מקום שמצויים בו שישים ריבוא איש. וכן משמע לכאורה מדבריו (שם ע"ב ד"ה ירושלים) וז"ל: "רשות הרבים שלה מכוון משער לשער ומפולש, ויש בה דריסת שישים רבוא ורחב שש עשרה אמה, ואילמלא שנועלין דלתותיה בכל לילה, חייבין עליה בשבת משום רשות הרבים. אבל נעילת דלתות משויא לה כחצר של רבים ומערבין את כולה, וכל זמן שלא עירבו הוא כרמלית ולא מיחייבי עלה", עכ"ל. ולכאורה מבואר גם מכאן שיש צורך בשישים ריבוא כדי שתיחשב הרשות כרשות הרבים. וכן כתב רש"י (שם נט ע"א ד"ה עיר של יחיד) על דברי המשנה: "עיר של יחיד ונעשית של רבים, מערבין את כולה. ושל רבים ונעשית של יחיד, אין מערבין את כולה אלא אם כן עשה חוצה לה כעיר חדשה שביהודה", ע"כ. ופירש רש"י: "עיר של יחיד - שלא היו נכנסין בה תמיד ס' ריבוא של בני אדם ולא חשיבא רשות הרבים דלא דמיא לדגלי מדבר". ובהמשך ביאר רש"י: "ונעשית של רבים - שנתוספו בה דירין או נקבעו בה שווקים: מערבין את כולה - כבתחילה ואין מבואותיה צריכין תיקון, שהרי היא כחצר אחת וכגון שאין בה רשות הרבים גמורה של ט"ז אמה. ואם יש בה, מפרש בגמרא תקנתא לרשות הרבים שבתוכה", עכ"ל. ולכאורה מבואר להדיא גם בדבריו אלה שצריך שישים ריבוא כדי שהעיר תיחשב כרשות הרבים. וכן הביא הבית יוסף (סי' שמה) את המקורות הללו בדברי רש"י כראיה לכך שרשות הרבים צריכה שישים ריבוא. ויש להוסיף גם את דברי רש"י (עירובין כו ע"א ד"ה ערסייתא): "שכונות שכונות לבד ובכל שכונה היו מבואות הרבה ולא התיר את העיר כולה ביחד. ואע"פ שהיתה עיר קטנה שאין נכנסין בה שישים ריבוא, ותנן לקמן עיר של יחיד מערבין את כולה, והיינו של יחיד שאינה דומה לדגלי מדבר של שישים ריבוא", עכ"ל. וגם מכאן מבואר לכאורה שיש צורך בשישים ריבוא כדי שייחשב המקום כרה"ר.

אי התאמה לכאורה בין דברי רש"י בשבת לדבריו בעירובין

אלא שלפי זה יצא, שדברי רש"י הללו אינם מתאימים לדבריו בשבת (ו' ע"א), שהרי שם הברייתא מביאה את הדוגמאות של רשות הרבים: "סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין, זו היא רשות הרבים". ורש"י מפרש: "סרטיא - מסילה שהולכין בה מעיר לעיר: פלטיא - רחבה של עיר ששם מתקבצין לסחורה: ומבואות - של עיר רחבים ט"ז אמה: המפולשין - משני ראשיהן לפלטיא". ומבואר

מדבריו שישנם כמה סוגים של רשות הרבים: מסילה שבין עיר לעיר, הרחבה של העיר, והמבואות המפולשין לרחבה זו שרוחבם ט"ז אמה. ובהמשך מתבאר בגמרא שגם המדבר בזמן שהיו ישראל שרויין בו נחשב כרשות הרבים (לפי פירוש רש"י). ובסתמא דמילתא לא נראה כלל מדברי רש"י (וגם מסתימת הגמרא) שבמסילה הולכים שישים ריבוא, וגם לא נראה שבמבואות המפולשין לרחבה של העיר צריך שיהיו שישים ריבוא. ואם רש"י סובר שתנאי זה של שישים ריבוא הוא תנאי הכרחי לכל מציאות של רשות הרבים - תמוה מאד מדוע שתק ולא הזכיר זאת בסוגיה העיקרית שעוסקת בהגדרת רשות הרבים³. וכן קשה מדברי רש"י בתחילת עירובין (ב' ע"א ד"ה מבויה גבוה), שכתב שם וז"ל: "ומה היא רשות הרבים, סרטיא ופלטיא גדולה, כדאמרן בפרק יציאות השבת שדומין לדגלי מדבר, דכל מילי דשבת ממשכן גמרינן. ועגלות של לויים ברוחב ט"ז אזלי וכו', הלכך לא הוי רשות הרבים בציר מט"ז אמה רוחב ומפולש מב' ראשין. אבל מבויה קצר הוא ואינו רחב ט"ז אמה, ואי נמי רחב הוא - אינו מפולש, אלא ראשו אחד פתוח לרשות הרבים וראשו אחד סתום, דאי הוה מפולש לא הוי משתרי בקורה. וכיון דלאו רשות הרבים הוא שרי לטלטולי ביה מן התורה בלי שום תיקון", עכ"ל. ולכאורה תמוה מאד שלא הזכיר כלל את התנאי של שישים ריבוא. ומשמע מדבריו שהדמיון לדגלי מדבר איננו תנאי נוסף, אלא זוהי הסיבה לכך שסרטיא ופלטיא גדולה נחשבות רשות הרבים⁴; והרי סרטיא ופלטיא אינן קיימות בסתמא דמילתא דוקא כשישים ריבוא שעוברים בהן. וכאשר הוא עובר לדבר על המציאות שאינה נחשבת רשות הרבים, הוא מתייחס רק לכך שאין ט"ז אמה או שאין המקום מפולש משני צדדיו, ואין הוא אומר את הדבר הפשוט והשכיח יותר שאין במקום שישים ריבוא. ומשמע מכל זה שאין תנאי של שישים ריבוא כדי שהרשות תיחשב כרשות הרבים.

3. ובנידון זה קשה מאד לומר שרש"י סתם את הדברים, ובכל סוגיה פירש לפי עניינה, כמו שלפעמים ניתן לומר בדעתו. וזאת כיון שכאן לא מדובר על יישוב בעלמא של שיטה מסוימת, או על ביאור גמרא התלויה במחלוקת כלשהי, אלא זו גמרא בסיסית, שכולם מודים בה, וההשלכה המעשית של הגדרת רשות הרבים היא עצומה. ולרש"י ודאי היה ידוע היטב כיצד יש להגדיר את רשות הרבים למעשה, ואם כן לא היה לו להשמיט תנאי זה בגלל חשיבותו העצומה.

4. כי הוא אומר את העובדה שהם דומים לדגלי מדבר אחרי שכבר אמר "כדאמרן בפרק יציאות השבת", ואין הוא מזכיר זאת בסמוך לתנאים עצמם (וגם אין הכרח שהדמיון לדגלי מדבר הוא דוקא בשישים ריבוא, ולא הוזכר דבר זה בדבריו).

הבנה אחרת בדעת רש"י

ובפשטות נראה מדברי רש"י, שבאמת יש כמה אפשרויות להחשבת מקום כרשות הרבים: אפשרות אחת היא שתהיה דרך בין-עירונית, ואין היא צריכה להיות בהכרח ברוחב ט"ז אמה, שהרי לא הודגש תנאי זה כשפירטו את המקרה שלה. ופשיטא שאין צורך שיהיו בה שישים ריבוא, וסברה פשוטה היא שלא מהלכים בין עיר לעיר כל השישים ריבוא של העיר. והיא נחשבת כרשות הרבים בגלל חשיבותה המרובה, שהיא מהווה דרך המקשרת בין שתי ערים. אפשרות שניה היא שיהיו מבואות בתוך העיר שיש בהם ט"ז אמה, וגם במבואות אלה ברור שאין צורך שיהיו שישים ריבוא, אבל בגלל חשיבותם הפחותה יחסית, יש צורך שתהיה בהם חשיבות של ט"ז אמה. ומלבד זאת יש סרטיא שהיא רחבת העיר, שיש בה חשיבות עצמית מצד זה שהרבה מאד מבני העיר מתקבצים בתוכה. ויש מציאות נוספת שתהיה עיר גדולה שאוכלוסיה רבים, שאף אם אין בה רחוב של ט"ז אמה - יש לה דין של רשות הרבים בגלל חשיבותה הרבה. ואם לא נפרש כך, אלא נאמר בדבריו שגם בסרטיא וגם בפלטיא וגם במבואות המפולשין צריך תמיד גם ט"ז אמה וגם שישים ריבוא שמהלכים בהם - לא מובן כלל מה הרבותא בכל מקרה, ומה המיוחד במבואות המפולשין שהם פתוחים לפלטיא, אם בין כך ובין כך יש בהם כל מה שיש בפלטיא. ולשם מה עליהם להיות פתוחים לפלטיא זו, דלכאורה כל תנאי רשות הרבים כבר קיימים בהם.

קשיים לכאורה בדבריו בעירובין דף ו' ודף נ"ט

ונראה שכך דבריו צריכים להתפרש גם בעירובין דף ו' שם. וקודם שנפרש את דבריו, יש לעמוד על כמה קשיים לכאורה בלשונו ובדבריו. ראשית, צריך לדקדק מדוע הוא אומר: "רשות הרבים - משמע רחב" וכו', דלכאורה אין זו המשמעות אלא זהו הפירוש הישיר למושג רשות הרבים. והיה לו לפרש מיד: "רחב שש עשרה אמה" וכו'. שנית, מדוע הוא אומר: "רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה" וכו', דלכאורה היה לו לומר: "בעיר שמצויין בה", שהרי העיר איננה דבר אחר מהרוחב שש עשרה אמה אלא היא המציאות שבה נמצא הרוחב הזה. ומשמע שהעיר היא מקרה מקביל למקרה הראשון של רחב שש עשרה אמה. שלישית, גם אריכות דבריו בהמשך (ע"ב שם ד"ה ירושלים) אינה מובנת, שהרי היה לו לומר בפשטות: "ירושלים - רשות הרבים היא ואלמלא דלתותיה" וכו'. ולשם מה חזר רש"י שוב על כל תנאי רשות הרבים. וגם דבריו האחרונים (דף נט שם) אינם מובנים

לכאורה, שהרי הוא אומר בהמשך שאין בדרך ט"ז אמה, ואם כן מדוע הוא מנמק את העובדה שעיר של יחיד איננה רשות הרבים רק בכך שלא נכנסים בה תמיד שישים ריבוא; הרי בין כך ובין כך העיר איננה רשות הרבים, כיון שאין בה ט"ז אמה.

ביאור אחר לדברי רש"י בעירובין ויישוב דבריו

ונראה שרש"י בא לומר (בעירובין ו' שם) שרשות הרבים יכולה להתפרש במשמעויות שונות, ומסתימת דברי הברייתא משמע שהיא כוללת את כל האפשרויות: בין דרך רחבה שש עשרה אמה, ובין עיר שיש בה שישים ריבוא שאין לה חומה, או עיר שיש לה חומה, אבל יש בה דרך מפולשת משער לשער. וכיון שמבואר בברייתא שיש אפשרות לערב את כל המציאויות הללו, קשה מדברי ר' יוחנן, שירושלים שקיימות בה כל המציאויות הללו, אינה מתערבת אלא על ידי דלתות גמורות שננעלות בלילה, ואין אפשרות להסתפק במה שמפורט בברייתא. ועל כך מתרצת הגמרא, שאכן לא מדובר על כל הסוגים של רשות הרבים אלא רק על מבואות המפולשין; דאמנם עיר שיש בה שישים ריבוא צריכה דלתות גמורות כדי להתירה, אבל הנידון שעליו דובר היה רק סוג זה של מבואות המפולשין, שאותו אפשר להתיר אפילו על ידי צורת פתח וכו'. ולכן נקט רש"י בתחילת דבריו: "משמע", כי באמת אין זו ההגדרה היחידה לרשות הרבים, והקושיה היא רק ממשמעות סתימת לשון הברייתא. ולכן הוא נקט "רחב שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה" וכו', כי באמת מדובר על שתי אפשרויות שונות, וכן המשיך שם (לפי הגרסה הנכונה וכדלקמן): "או שהיה רשות הרבים שלה מכוון" וכו', שזו אפשרות נוספת למציאות של רשות הרבים. ולכן הוא גם האריך בלשונו בתיאור ירושלים, כיון שרצה לומר שאין כאן מבואות מפולשין בלבד, אלא יש כאן גם מציאות של שישים ריבוא. וכיון שרק מכך היתה הקושיה, יש מקום לתירוץ שהברייתא מדברת על מבואות המפולשין; כי אם הסיבה לכך שירושלים היא רשות הרבים היתה רק משום שיש בה מבואות המפולשין, לא היה מקום לתירוץ זה⁵. ולפי זה גם מובן מדוע הוא אומר (דף נט שם) שעיר של היחיד אינה רשות הרבים כיון שאין בה שישים ריבוא, ואין הוא מסתפק בטעם הפשוט שאין בה דרך של ט"ז אמה.

5. ולפי זה גם יוצא, שאין מקור להצריך דלתות ננעלות בעיר שיש בה שישים ריבוא אבל אין בה רשות הרבים ברוחב ט"ז אמה, ורק כשמתקיימים שני התנאים יש צורך בדלתות ננעלות.

והיינו משום שתיתכן רשות הרבים גם כשאינן בה דרך של ט"ז אמה, וכגון שיש בה שישים ריבוא. ולכן הוצרך רש"י לומר שבנידון עיר של יחיד גם אין שישים ריבוא, ולכן אין היא יכולה להיחשב בשום אופן כרשות הרבים.

ולפי זה יוצא, שהדין במשנה שם אמור דוקא על עירובי חצרות ושיתופי מבואות ולא על תיקון הרשות ברמה של דאורייתא. וחידוש המשנה הוא שבדין זה ניתן לערב את כל העיר של יחיד אף שנעשית עיר של רבים. ולכן בעירובין שם, שהנידון הוא רק ביחס לדין עירובי החצרות והמבואות, מתייחס רש"י דוקא לעניין השישים ריבוא, כי זהו הדבר היחיד המבדיל בין עיר של יחיד ובין עיר של רבים לעניין זה.

ובהגהות המרדכי (שבת סוף פ"י ופ"א, עמ' 166 בדפוס וילנא) כתב: "רה"ר, פירש רש"י ז"ל שיתסר אמהתא כרוחב רה"ר, דתנן בב"ב דרך רה"ר ט"ז אמה עכ"ל. א"כ משמע שדעתו כי דרך הרבים ורשות הרבים הכל אחד, והכל תלוי בט"ז ופילוש. ומה שהזכיר בעירובין ובשבת ס' ריבוא לרבותא דירושלים, פי' כן דאפ"ה דיש להם ס' ריבוא ודומה לדגלי מדבר ממש, אפילו הכי מותרת בנעילת דלתות. אלעזר", עכ"ל. ובכך נמצא סיוע לדברים הנ"ל בדברי חד מקמאי בדעת רש"י.

המושג מבואות המפולשין מתפרש באותה משמעות בשבת ובעירובין

ויש להעיר עוד, שהמושג "מבואות המפולשין" המוזכר בעירובין, הוא אותו מושג שהוזכר בסתמא בשבת שם כדוגמה לרשות הרבים. ואמנם בעירובין מתוסף: "מבואות המפולשין לרשות הרבים", אבל אין זה אומר שהמבואות עצמם אינם רשות הרבים, אלא הדבר בא לשלול מציאות של מבואות המפולשין לבקעה (עירובין ז' ע"א) או לבורות שיחין ומערות (שם כב ע"ב) וכדומה. וגם בשבת (שם) מפרש רש"י שהמבואות מפולשין לפלטיא, וכן בעירובין (דף ז' שם) מבארת הגמרא שהם מפולשין לסרטיא או לפלטיא ומשני הצדדים. ומאד לא מסתבר לומר שמדובר על סוגים שונים של מבואות. ואם כן לא מסתבר לומר שמדובר על כרמלית אלא על רשות הרבים גמורה, ויוצא שתיתכן רשות הרבים גמורה אף כשאינן בה שישים ריבוא.

ב. הסתירה בדברי הרמב"ם בין מבואות מפולשין ובין שני כתלים מצדי רה"ר ואכן כך למד גם הרמב"ם בעניין מבואות המפולשין (ואין לכך קשר לשאלת השישים ריבוא). מבואר מדבריו שמבואות המפולשין הם רשות הרבים, ממה

שכתב בפי"מ"ש (עירובין פ"א מ"ב): "ודע, שהמבואות שאינן מפולשין הן כרמלית, אם היה המבוי פתוח לרשות הרבים", עכ"ל. ומשמע מכך שאם המבוי מפולש הוא רשות הרבים. וכן בהגדרת הכרמלית (פי"מ"ש שבת פ"א מ"א) הוא כותב: "וכן כל מקום שיש לו שלוש מחיצות בלי תקרה ורוח רביעית לצד רה"ר, הרי זה כרמלית", עכ"ל. ומבואר שאם תהיינה רק שתי מחיצות יהיה המקום רשות הרבים. וכן כתב בהלכות (שבת פ"ז ה"א עד ה"ג): "מבוי שיש לו שלושה כתלים, הוא הנקרא מבוי סתום. ומבוי שיש לו שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה, הוא הנקרא מבוי המפולש. היאך מתירין מבוי סתום? עושה לו ברוח רביעית לחי אחד, או עושה עליו קורה, ודיו. ותיחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית, וייעשה רשות היחיד ויהיה מותר לטלטל בכולו; שדין תורה בשלוש מחיצות בלבד מותר לטלטל, ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית, ולפיכך די לה בלחי או קורה. והיאך מתירין מבוי מפולש? עושה לו צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן", עכ"ל. ומבואר מדבריו, שרק כאשר יש שלוש מחיצות אפשר לטלטל, והמקום נחשב כרשות היחיד. אבל בשתי מחיצות אסור לטלטל מן התורה, וע"כ דהיינו משום שדין המקום כדין רשות הרבים. ואם היתה זו כרמלית בלבד - לא היה איסור לטלטל במקום זה מן התורה. ועוד מבואר מכך, שאותו מבוי מפולש הכשרו הוא על ידי צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן, והיינו כדעת ת"ק (עירובין ו' ע"א). ומוכח מכך שהבין שדין מבואות המפולשין הוא כדין רשות הרבים. ולאחר כל זאת כתב הרמב"ם (שם ה"י): "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם כיצד מכשיר ביניהם? עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רשות היחיד. ואינו צריך לנעול הדלתות אבל צריך שיהיו ראויות להינעל. היו משוקעות בעפר, מפנה אותן ומתקנן להינעל. אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רשות הרבים", עכ"ל. ומבואר שאין אפשרות לתקן מציאות כזו של שני כתלים בשני צדי רשות הרבים, דאין מערבין רשות הרבים בכך, וכדעת חכמים החולקים על ר' יהודה. ולכאורה אין שום הבדל בין שני הכתלים הללו ובין מבואות המפולשין, ובכל זאת תיקונם שונה לגמרי: בין שני הכתלים צריך דלתות גמורות, ובמבואות המפולשין מספיקים צורת פתח בצד אחד ולחי או קורה בצד השני, וצ"ע.

תירוץ המגיד משנה והקשיים שבו

וכבר עמד על כך המגיד משנה (שם ה"ג), וז"ל: "ממה שסתם רבינו את לשונו, נראה שהוא סבור שאפילו מפולש לרשות הרבים מכאן ומכאן הכשרו בצורת פתח

מכאן ולחי או קורה מכאן, וזה דעת ההלכות שם. אבל יש חולקים בזה ואומרים שאין הכשרו בכך אלא כשאחד מן הצדדין הוא מפולש לכרמלית, אבל אם מפולש בשני צדדיו לרשות הרבים, צריך דלת ראויה לנעול וכו' מכאן ולחי או קורה מכאן, ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ולמטה בדין שני כותלים ברה"ר אבאר דעותיהם. ופירוש מפולש לרה"ר מכאן ומכאן בשאינו רחב שש עשרה אמות, אבל רחב זהו רשות הרבים גמורה, עכ"ל. ומבואר מדבריו שהבין, שדברי הרמב"ם בתחילת הפרק מדברים בכגון שהדרך אינה רחבה ט"ז אמה ואילו בהלכה י' מדברים בכגון שהדרך רחבה ט"ז אמה.

אבל לכאורה נראה שקשה מאד לומר כך, שהרי הרמב"ם אומר קודם לכן שמבוי שאין לו שלושה כתלים אלא רק שנים דינו כדין רשות הרבים, וכמו שהתבאר לעיל, וכמו שמבואר להדיא בפירוש המשנה. והרי אם אין בין כתלי המבוי ט"ז אמה, אין הוא יכול להיחשב כרשות הרבים. וגם לא נזכר בדבריו שמדובר דוקא על פחות מט"ז אמה, כמו שלא נזכר בהלכה י' שמדובר דוקא על יותר מט"ז אמה. ואף ששם בהלכה י' נאמר שזו רשות הרבים, ואין רשות הרבים פחות מט"ז אמה, הרי גם כאן קיים אותו הכרח וכנ"ל. וגם בגמרא המהווה מקור לדברי הרמב"ם קשה מאד לומר כן, שהרי לא נזכר בה שמדובר בפחות מט"ז אמה. וכפי שהתבאר לעיל, סתם מבוי מפולש היינו שיש בו ט"ז אמה⁶.

הסבר הרב קאפח

ומו"ר הרב קאפח זצ"ל (פ"ז אות יג ד"ה כאן אבאר) כתב, שהנידון שעליו מדובר בתחילת הפרק הוא: "מבוי מפולש משני צדדיו לרשות הרבים, בין שהיה ישר או עקום, ובין שהיה ברחבו ט"ז אמה או פחות". ואילו הנידון של הלכה י' הוא: "רשות הרבים כגון כביש בין עירוני באמצע המדבר, ובא אדם ובנה לו שני בתים משני צדי רשות הרבים, הואיל והיה רשות הרבים מקדם קדמתה ואינו מבוי בעיר המפולש לרה"ר, תקנתו דלתות מכאן ודלתות מכאן שיהיו ראויות להינעל ואין צריך שיהיו ננעלות. ולפיכך דייק רבנו לכתוב 'שני כותלים ברשות הרבים', וסיים 'אבל לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רשות הרבים'. רשות הרבים היתה ועדין

6. וקושי זה קיים גם על השיטה האומרת שמדובר בגמרא דוקא בכגון שצד אחד של המבוי פתוח לכרמלית. וזאת, שהרי בגמרא נאמר בסתמא: מבואות המפולשין לרשות הרבים, ולא נאמר שהדבר הוא רק מצד אחד. ובסוגיה בהמשך מבואר להדיא שמשני הצדדים יש פלטיא.

היא רשות הרבים, שהרי אמרנו 'והעם עוברים ביניהם' ואינם כלל מבוי המפולש לרשות הרבים. ודי להם ראויות להינעל כיון שאינם באמצע עיר. וכך היו אבולי דנהרדעא, רשות הרבים הן ונבנו מבנים בודדים משני עבריהם, ואינם מובלעים בתוך העיר, עכ"ל. ונראה שלדבריו עיקר החילוק שבין המקרים הוא, שבתחילת הפרק מדובר על מבוי שקדם למציאות רשות הרבים, ואילו בה"י מדובר על בתים שנבנו בצדיה של רשות הרבים שכבר היתה קיימת קודם לכן. אלא שלפי זה לא מובן מדוע הוא ממקם את מציאות המבוי המפולש דוקא "באמצע עיר", ואת המציאות של ה"י דוקא "בכביש בין עירוני באמצע המדבר"; שהרי גם באמצע עיר יכולה להיות מציאות שכבר תהיה רשות הרבים קיימת, והאדם יבוא ויבנה בסמיכות לה שני בתים⁷. וגם לא מובן מה המיוחד בכך שברשות הרבים "העם עוברים ביניהם", והרי גם בהקשר של מבואות המפולשין כותב הרמב"ם: "והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה", וצ"ע.

קושיות על הסבר הרב קאפח

ועל כל פנים לכאורה קשה על עיקר תירוצו: ברמב"ם אין זכר לכך שההלכה המדברת בתחילת הפרק היא דוקא בכגון שהמבוי קדם למציאות רשות הרבים. ואדרבה, בסתמא דמילתא אם אומרים שהמבוי מפולש לרשות הרבים, פירושו של דבר שרשות הרבים כבר קיימת ועומדת קודם לכן. וגם הדיוק לאידך גיסא, שכתוב "שני כותלים ברשות הרבים", "אינן מועילין בהכשר רשות הרבים", אינו מוכיח לכאורה דבר, שהרי ברור שבסופו של דבר, לאחר בניית הבתים והכתלים הללו, יש שם רשות הרבים. ואין כל הכרח לומר מה קדם למה, האם הבתים קדמו לרשות הרבים או שרשות הרבים קדמה לכתלים. וגם עיקר הסברה קשה מאד: מאי נפקא מינה מה היה לפני מה, סוף סוף קיימים לפנינו גם רשות הרבים וגם כתלים. ולא מצינו בשום מקום (ובודאי לא במישור של דינא דאורייתא) חשיבות לשאלה אם המחיצות קדמו לרשות עצמה או שהרשות עצמה קדמה למחיצות. וגם בגמרא אין זכר לחילוק זה, וקשה להניח שהרמב"ם בדאו מלבו.

7. ויתכן שנקט את העניין הזה רק כדי להבחין בין שני כתלים ברשות הרבים שדי להם בדתות הראויות להינעל, שהם צריכים להיות דוקא מחוץ לעיר, ובין רשות הרבים בתוך העיר עצמה, שבזה צריך ננעלות בפועל. אבל זה קשה מסיבות אחרות, ויתבאר העניין לקמן.

ביאור החילוק בדברי הרמב"ם

ונראה לומר שהחילוק מתבאר מעצם השם וההגדרה של המקומות השונים. כבר כשהרמב"ם מפרט את הדוגמאות לרשות הרבים (תחילת פ"ד) הוא מבדיל הבדלה ברורה בין המקומות שהם רשות הרבים מצד עצמם ובין הדרכים המובילות אליהם. הוא כותב שם: "איזו היא רה"ר? מדברות ויערים ושווקים ודרכים המפולשין להן", ומבואר שרשות הרבים הבסיסית היא המדברות והיערים והשווקים, ומלבד זאת נכללים בהגדרתה גם הדרכים המפולשין להן. ולדרכים אלה אין מהות ואופי מיוחדים, וכל מהותן ועניינן הם רק בכך שהן מובילות למקומות האחרים שמהותם מוגדרת וידועה. וגם בגמרא (שבת ו' ע"א) מוזכרים בתחילה הסרטיא והפלטיא הגדולה ולאחר מכן המבואות המפולשין אליהן. ונראה שהחשיבות של הדרכים המפולשות אליהן איננה בגלל עצמיותן, אלא משום שהן מהוות כבית יד וכאוזני כלי וכעוקצי פירות. ולכן הם גם נקראים מבואות המפולשין לרשות הרבים; ואע"פ שדינם גם הוא כרשות הרבים, ולא היה אמור להיות שייך לרשות הרבים תהיה מפולשת לעצמה, בכל זאת רואים את המבואות רק כבית יד לרשות הרבים, ורק העובדה שהם מפולשין לרשות הרבים נותנת להם דין של רשות הרבים.

ולפי זה נראה, שבכך שונה דין המבואות המפולשים לרשות הרבים מדינם של כתלים הסמוכים לרשות הרבים. מבוי המפולש לרה"ר לא היה אמור להיחשב כרשות הרבים, כי אין הוא אלא רק בית יד לרשות הרבים עצמה. ובכל זאת מכיון שהרבים בוקעים בו כדי להגיע לרשות הרבים, הוא מקבל את דין רשות הרבים. ולכן כשצריך לתקנו ולשנות את דינו ולהוציאו מדין רשות הרבים, אפשר לעשות זאת יותר בקלות, ומספיקים גם צורת פתח מצד אחד וקורה או לחי מצד שני, כדי לעשותו כחטיבה עצמאית וכדי לנתקו מאמו (רשות הרבים עצמה). אבל כתלים הסמוכים לרשות הרבים הם חלק ממשי ממנה, וכדי לבטל את המציאות הזו של רשות הרבים עצמה, יש צורך לשנותה לחלוטין על ידי נתינת דלתות משני צדדיה, ובכך להופכה לרשות היחיד גמורה.

השוואת שיטת הרמב"ם לרש"י

ועל כל פנים יוצא לפי זה שגם הרמב"ם מבין, כפי שהתבאר לעיל בדעת רש"י, שמה שנאמר בגמרא מבואות המפולשין שמערבים אותם בצורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מצד שני - אין הדבר יוצא מגדרי רשות הרבים, אלא זו

חלוקה פנימית בין הסוגים השונים של רשות הרבים. וההבדל ביניהם הוא רק לעניין זה, שלרש"י הסוג שבו אין מועילה צורת פתח וכו' אלא יש צורך בדלתות גמורות, הוא בכגון שישינם שישיים ריבוא בעיר (מלבד זה שרוחב הרשות הוא ט"ז אמה), והסוג שבו הדבר מועיל הוא בכגון שאין שישיים ריבוא. ולדעת הרמב"ם הסוג שבו לא מועילה צורת הפתח וכו' הוא בכגון שהכתלים הם ברשות הרבים עצמה, והסוג שבו הדבר מועיל הוא בכגון ששני הכתלים מצויים בדרכים המובילות לרשות הרבים ולא בעיקר רשות הרבים.

ג. הסתירה בדברי הרמב"ם בעניין נעילת הדלתות

ולפי מה שהתבאר, מתיישבת גם הסתירה לכאורה בדעת הרמב"ם בעניין נעילת הדלתות, האם היא צריכה להתקיים בפועל או רק שתהיה אפשרות כזו. בפ"ד (ה"א) כתב הרמב"ם: "אפילו יש בו כמה מילין, אם הוקף לדירה כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה ננעלות בלילה וכו', כולן רשות היחיד גמורה הן", עכ"ל. ומבואר מפשטות לשונו שהדלתות ננעלות בפועל. ואילו בפ"ז (ה"י) כתב: "עושה דלתות מכאן ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רשות היחיד, ואינו צריך לנעול הדלתות אבל צריך שיהיו ראויות להינעל". והמגיד משנה טען (ה"י שם וגם בהל' עירובין פ"א ה"א) שדברי הרמב"ם אינם בדקדוק, ואלו דבריו (הל' עירובין שם): "גם בזה לא דקדק רבנו בדין המחיצות לפי שאינו מקומו, וכתב שיש לה דלתות ננעלות בלילה, ופ"ז מהלכות שבת בדין שני כותלים ברה"ר וכו' נתבאר שם שדי בראויות לינעל אע"פ שאינן ננעלות ממש", עכ"ל. וכבר טען כנגדו מו"ר הרב קאפח זצ"ל (פ"ז אות יג ד"ה אבל צריך) שלא יתכן שדבריו אינם בדקדוק (ובעיקר קשה לומר כך על דברי הרמב"ם בהל' שבת (פ"ד ה"א), שהרי בדבריו הוא ממש נכנס להגדרות רשות הרבים ורשות היחיד).

תירוץ הרב קאפח והקשיים שבו

והרב קאפח תירץ על פי דרכו (שם ד"ה כאן אבאר), שהנידון של שני כתלים משני צדי רשות הרבים הוא בכביש בין עירוני, ולכן מספיק דלתות שראויות להינעל, ואילו הצורך בדלתות ננעלות בפועל הוא במציאות של "עיר שלמה שיש לה שני שערים מקבילים מכוונים זה כנגד זה באופן ישר והעם בוקעים בה". והסיבה שבמקרה זה הדבר יותר חמור, היא "משום דעיר החצויה ורבים בוקעים באמצעה, נראית כשתי ערים נפרדות ורשות הרבים באמצע, ואתו למטעי בשתי

ערים ממש ורשות הרבים ביניהם, לפיכך החמירו בה שדוקא ננעלות להראות לכל שהיא עיר אחת, מה שאין כן שני כתלים או שני בתים בודדים משני צדי רשות הרבים", עכ"ל. ואולם לכאורה קשה גם תירוצו: ראשית, לא מבואר ברמב"ם שרשות הרבים עוברת בתוך המדינה "בשני שערים מקבילים מכוונים זה כנגד זה באופן ישר". וזו לכאורה אוקימתא שאינה כתובה בדבריו. שנית, כאמור לעיל יש צורך להעמיד גם את הדין של שני כתלים באוקימתא שאינה כתובה בגמרא וברמב"ם. שלישית, לכאורה לא נראה שגדר העניין של ננעלות בלילה הוא רק מדרבנן ומשום שיבואו לטעות, דמלשון הרמב"ם נראה שאם הדבר אינו מתקיים המקום חוזר להיות רשות הרבים (ולא כרמלית, כמו שהיה אמור להיות אם היה זה רק מדרבנן).

יישוב דברי הרמב"ם

אמנם נראה שיש הבדל מהותי בין מדינה שלמה שכל תושביה גרים וחיים בתוככי חומת העיר, ובין מציאות של רבים שהולכים ושבים בתוך השווקים או המדברות והיערים. במציאות של מדינה שתושביה חיים בתוך החומות, אין לך מציאות של בקיעת רבים גדולה מזו. ולכן רק על ידי חומות גמורות ומושלמות שבפועל ננעלות בלילה, יש אפשרות לבטל את מציאות בקיעת הרבים. אבל בכתלים שבין שני צדי רשות הרבים - ההילוך הרב של הרבים הוא באמת בקיעה מעליא, אבל בלילה כשכלתה הרגל מן השוק, כבר אין בקיעה של רבים, ולכן האפשרות של נעילת הדלתות כבר מספיקה בכדי להגדיר את המקום כרשות היחיד. והיינו משום שהקביעה שזו רשות הרבים אפילו בלילה, היא בגלל האפשרות שהרבים עשויים לעבור, וכנגד זה אפשר להסתפק באפשרות שהדלתות עשויות להינעל.